

Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка
Богословська комісія

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 14

*Українська Греко-Католицька Церква:
виміри богослов'я, історії та культури*

Тернопіль
Джура
2026

*Присвячується
160-річчю від дня народження
Митрополита Андрея Шептицького*

**Ternopil branch
of the Shevchenko Scientific Society
Theological Commission**

**Тернопільський осередок
Наукового товариства ім. Шевченка
Богословська комісія**

SCIENTIFIC COLLECTION

Volume 14

***Ukrainian Greek Catholic Church:
Dimensions of Theology, History and Culture***

Ternopil
Dzhura
2026

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

Том 14

***Українська Греко-Католицька Церква:
виміри богослов'я, історії та культури***

Тернопіль
Джура
2026

УДК 271.4(477)(06)

З 41

Відповідальний редактор серії — Заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії медичних наук України, дійсний член НТШ, доктор медичних наук, професор **Михайло Андрейчин**

Редактор тому — член НТШ, голова Богословської комісії, доктор богослов'я, о. **Іван Говера**

Редакційна колегія:

о. **Іван Говера**, **Михайло Андрейчин**, **Елла Бистрицька**, о. **Ігор Драпак**, о. **Олег Хортник**, **Богдан Новосядлий**, **Ірина Рудник**

Рецензенти:

Заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член НТШ, доктор економічних наук, професор **Богдан Андрушків**; доктор східних церковних наук, викладач Вищої духовної семінарії імені Патріарха Йосифа Сліпого, синкел Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ, о. **Віталій Козак**

З 41

ЗБІРНИК ПРАЦЬ. Том 14 : Українська Греко-Католицька Церква: виміри богослов'я, історії та культури / Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка / відп. ред. М. Андрейчин, ред. тому о. І. Говера. Тернопіль: Джура, 2026. 532 с.

Збірник приурочено на вшанування 160-ї річниці від дня народження Митрополита Андрея Шептицького. Наукові праці-дослідження поділено на тематичні розділи, які розкривають діяльність Української Греко-Католицької Церкви у різні періоди, зокрема під керівництвом Митрополита Андрея, у часи переслідувань, а також у період виходу з підпілля та подальшого розвитку.

Для висвітлення й дослідження цих тем запрошено науковців, котрі здобули наукові ступені як в Україні, так і за кордоном.

Видання адресовано науковцям, богословам, працівникам освіти й культури, студентській молоді, а також усім, хто зацікавлений історією та життям Церкви.

Рекомендовано до друку Вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 12 від 24.02.2026)

© Тернопільський осередок Наукового товариства ім. Шевченка, 2026
© Видавництво «Джура», оригінал-макет, 2026

ISBN 978-966-185-226-5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Михайло Андрейчин)	11
АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ ТА ЙОГО ДОБА	14
Теодор (Тарас) Мартинюк Митрополит Андрей Шептицький та справа затвердження Унівського типікону в Апостольській Столиці (1920–1928)	14
Мартин Хомів Проблема встановлення дати інтронізації кир Андрея Шептицького, єпископа Станиславівського	34
Martin Chomiw The Strategies of Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv, According to His First Pastoral Letter to the Clergy (1899)	47
Іван Кліщ, Галина Кліщ Внесок Андрея Шептицького у розвиток системи охорони здоров'я в Україні	67
Ігор Драпак Роль Митрополита Андрея Шептицького у становленні та розвитку християнських молодіжних організацій в УГКЦ	81
Юстин (Юрій) Бойко Листування отця Климентія Шептицького з отцем Андрієм Білецьким, офіціалом Капітули та генеральним вікарієм Львівської Архієпархії (1914–1917)	93
ІСТОРИЯ ЦЕРКВИ	117
Михайл (Василь) Пастух Самобутність Київської Церкви: Досвід зародження і відродження в наш час	117
Василь Макоїд Отець Келестин Скоморовський: життя та літературна діяльність діяча Галицького Відродження XIX століття	149

Іван Говера

Богословський та інтелектуальний рівень духовенства
в період підпілля УГКЦ..... 158

Марія Горяча

Йосиф Сліпий і Альфонсас Сваринкас —
приклад духовної дружби та християнського свідчення
в умовах тоталітарного переслідування..... 173

Орест Глубіш

Коли нам забороняли молитися 189

Наталія Григорук

Огляд праць М. Чубатого з історії української церкви,
опублікованих у США у 1939–1975 рр. 195

Прокопій (Юрій) Лотоцький

Історичний погляд на виховання священників
у Василянському Чині в добі Просвітництва (XVII–XIX ст.) 205

Дарія (Світлана) Турків

Сестри-василіанки: шлях до централізації 220

Ілля Герасимюк

Свята гора Афон — містична земля православ'я 239

ЦЕРКВА ТА СУСПІЛЬСТВО..... 246**Елла Бистрицька, Леся Костюк, Степан Прийдун**

Правові засади душпастирської опіки релігійних організацій
у сфері охорони здоров'я 246

Оксана Валіон

Публічний вимір релігії в умовах сьогодення..... 260

Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик

Проблема зіткнення національних світоглядів
у процесі інтерпретації Біблійних текстів 273

Юстиніан (Олег) Городечний

Що Бог говорить нам через Стигми святого Франциска? 288

Іван Басюк

Привілей серця у філософській антропології Памфіла Юркевича 300

Богдан Завідняк

Теодицея або містика Хреста Едити Штайн
(Св. Терези Бенедикти від Хреста)..... 315

Надія Волік

Церква в епоху цифрових технологій: досвід УГКЦ 338

Ігор Василюшин

Актуальність відновлення читань зі Старого Завіту
на Божественній Літургії..... 348

Олег Хортник

Крилос в сучасній правовій інтерпретації
та еклезіологічній практиці 359

САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО..... 373**Михайло Андрейчин**

Святий Рох і пам'ять про нього на Тернопільщині 373

Михайл Шевченків

Бог у поезії Тараса Шевченка..... 391

Наталія Ганусевич

Атрибуція частини сакральної колекції скульптур XVIII ст.
в рамках проекту з диджиталізації 429

Руслан Корняк

Храм Воздвиження Чесного Хреста в Копичинцях —
як взірць реставрованої архітектурної пам'ятки
національного значення 1630 р. 438

Богдан Гринюка, Марта Гринюка

Найдавніші архітектурні та історико-культурні пам'ятки
села Крогулець 459

Світлана Гуральна

Богослужбовий спів УГКЦ впродовж XIX та на початку XX століть..... 474

Олег Смоляк, Лілія Проців

Церковні коляди у духовно-музичній спадщині
українських священників..... 486

Галина Яценко

Музична стилістика західноукраїнських паралітургійних пісень,
присвячених святому Димитрію, Архистратигу Михаїлу
та Миколаю Чудотворцю..... 505

Наталія Чеканова

Унікальні листівки на березовій корі
в колекції Тернопільського обласного краєзнавчого музею..... 518

АВТОРИ 527

CONTENTS

FOREWORD (Mykhaylo Andreychyn)	11
ANDREY SHEPTYTSKY AND HIS TIME	14
Teodor (Taras) Martynyuk Metropolitan Andrey Sheptytsky and the case of approval of the Univ Typicon in the Apostolic See (1920–1928)	14
Martin Chomiw The problem of establishing the date of enthronement of kyr Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv	34
Martin Chomiw The Strategies of Andrey Sheptytsky, Bishop of Stanyslaviv, according to his first pastoral letter to the clergy (1899)	47
Ivan Klishch, Halyna Klishch Andrey Sheptytsky's contribution to the development of the healthcare system in Ukraine	67
Ihor Drapak The role of Metropolitan Andrey Sheptytsky in the formation and development of Christian youth organizations and communities in the first half of the 20th century	81
Justin (Yurii) Boiko Correspondence between Father Klymentiy Sheptytsky and Father Andriy Biletsky, Official of the Chapter and Vicar General of the Lviv Archeparchy (1914–1917)	93
CHURCH HISTORY	117
Mykhail (Vasyl) Pastukh The identity of the Kyiv Church: the experience of origin and revival in our time	117
Vasyl Makoyid Father Kelestyn Skomorovsky: Life and literary activity of a figure of the Galician Revival in the 19th century	149

Ivan Hovera

Theological and intellectual level of the clergy in the underground period
of the Ukrainian Greek Catholic Church

158

Mariya Horyacha

Josyf Slipyj and Alfonsas Svarinskas: an example of spiritual friendship
and Christian witness in conditions of totalitarian persecution

173

Orest Hlubish

When we were forbidden to pray

189

Nataliia Hryhoruk

Review of the works of M. Chubaty on the history
of the Ukrainian Church, published in the USA in 1939–1975

195

Prokopij (Jurii) Lototskyj

A historical view of the education of priests in the Basilian Order
in the Age of Enlightenment (17th–19th cent.)

205

Dariya (Svitlana) Turkiv

The Basilian Sisters: the path to centralization

220

Illiya Herasymyuk

Holy Mount Athos — the mystical land of Orthodoxy

239

CHURCH AND SOCIETY

246

Ella Bystrytska, Lesya Kostyuk, Stepan Pryydun

Legal principles of pastoral care of religious organizations
in the sphere of health care

246

Oksana Valion

Public dimension of religion in today's conditions

260

Zoriana Lanovyk, Mariana Lanovyk

The problem of the clash of national worldviews
in the process of interpreting biblical texts

273

Justynian (Oleg) Horodechnyi

What is God saying to us through the stigmata of Saint Francis?

288

Ivan Basjuk

The privilege of the heart in the philosophical anthropology
of Pamfil Yurkevich

300

Bohdan Zavidniak

Theodicy or the mystery of the Cross of Edith Stein
(St. Teresa Benedicta of the Cross)

315

Nadiia Volik	
The church in the era of digital technologies: the experience of the UGCC	338
Ihor Vasylyshyn	
The relevance of the Old Testament readings in the Divine Liturgy.....	348
Oleh Khortyk	
Krylos in contemporary legal interpretation and ecclesiological practice	359
SACRED ART	373
Mykhaylo Andreychyn	
Saint Roch and the memory of him in the Ternopil region	373
Mykhail Shevchenkiv	
God in the poetry of Taras Shevchenko	391
Natalia Hanusevych	
Attribution of a part of the sacred collection of sculptures of the 18th century within the digitalization project	429
Ruslan Kornyat	
The church of the Exaltation of the Holy Cross in Kopychyntsi as an example of a restored architectural monument of national importance from 1630	438
Bohdan Hryniuka, Marta Hryniuka	
The oldest architectural and historical-cultural monuments of the village of Krogulets	459
Svitlana Huralna	
Liturgical chant of the Ukrainian Greek Catholic Church throughout the 19th and early 20th centuries.....	474
Oleh Smoliak, Liliia Protsiv	
Church carols in the spiritual and musical heritage of ukrainian priests.....	486
Halyna Yatsenko	
Musical stylistics of western Ukrainian paraliturgical songs dedicated to Saint Demetrius, the Archangel Michael, and Saint Nicholas the Wonderworker	505
Nataliia Chekanova	
Unique postcards on birch bark in the collection of the Ternopil Oblast Museum	518
AUTHORS	527

ПЕРЕДМОВА

Чотирнадцятий том праць Тернопільського обласного осередку Наукового товариства імені Шевченка (ТОО НТШ) підготовлений його богословською комісією, яка була створена у березні 2024 року за підтримки і благословення митрополита Тернопільсько-Зборівської архієпархії Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), доктора канонічного права, викладача Папського Східного інституту (Рим) Теодора Мартинюка. Першим головою цієї комісії було обрано доктора літургійних наук отця Івана Говеру, секретарем — доктора богослов'я отця Ігоря Драпака, які успішно виконують покладені на них статутні обов'язки.

Варто зауважити, що богословської комісії в НТШ у минулому не було, попри те, що товариство існує понад 150 років і його почесним членом був предстоятель УГКЦ Митрополит Андрей Шептицький та дійсним членом — Верховний Архієпископ митрополит Йосиф Сліпий. Однією з вагомих передумов створення богословської комісії при ТОО НТШ послужило сформування серед греко-католицьких священників на Тернопільщині за роки незалежності держави групи талановитих богословів із науковими ступенями.

Книга складена з 4-х розділів. У першому наведено результати дослідження маловідомих сторінок життя і діяльності Митрополита А. Шептицького. Детально описано працю галицького Митрополита над Унівським типіконом, аргументи для встановлення точної дати інтронізації його на Станіславівську катедру та викладено програму діяльності на цій посаді. Оцінено внесок А. Шептицького у розвиток системи охорони здоров'я в Україні. Вперше докладно проаналізовано листування його брата отця Климентія Шептицького з отцем Андрієм Білецьким у 1915–1917 роках.

брішими та стриманішими. Уже згодом декого із цих поважних мужів нашої Церкви я побачив під час їхнього приїзду в Україну, зокрема в Зарваниці. Дуже запам'яталася багатолюдна проща до цього чудотворного місця, коли блаженніший Мирослав Іван Любачівський віддав весь український народ під покров Матері Божої, прославленої у Зарваницькій чудотворній іконі.

Orest Hlubish
Ternopil

WHEN WE WERE FORBIDDEN TO PRAY

Abstract. *The article tells about the difficult times of persecution of the faithful of the Greek Catholic Church, which the Bolshevik regime, having driven into a strict underground, tried to completely destroy. Using the example of his native village, his family, the author recalls how, despite the prohibitions on praying, underground priests and nuns continued to secretly conduct their spiritual work among people who sought to continue practicing the Christian faith in their native Church.*

The memoirs depict with great piety and emotion the prayerful atmosphere that reigned in the hearts of people thirsting for the true faith during the Holy Liturgies, prayers or akathists, the reception of the holy sacraments of Baptism, Chrismation, Penance, and the Eucharist.

Keywords: *UGCC, underground, prayer, traditions, Zarvanytsia.*

Наталія Григоруk
м. Тернопіль

ОГЛЯД ПРАЦЬ М. ЧУБАТОГО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ, ОПУБЛІКОВАНИХ У США У 1939–1975 РР.

Анотація. *У статті досліджується історія української церкви крізь призму праць М. Чубатого опублікованих у Сполучених Штатах Америки у 1939–1975 рр. Розповідається про видатних діячів української церкви Андрея Шептицького, Йосифа Сліпого та інших, які зробили неоціненний внесок у розвиток самосвідомості українців. Особлива увага приділяється ролі Церкви у боротьбі за державну незалежність України.*

Ключові слова: *М. Чубатий, історія української церкви, А. Шептицький, Й. Сліпий, Берестейська унія.*

Сучасний стан релігійного життя в Україні, гострота міжконфесійної ситуації вимагають ретельного вивчення ролі церкви в житті українського народу. Без врахування уроків минулого важко вирішувати релігійні проблеми і сьогодні, й завтра, а отже, і питання національно-духовного відродження.

Проблема історії української церкви завжди викликала цікавість, проте в українській історіографії історія церкви в Україні представлена здебільшого вузько у спеціальних працях. Зокрема, історію української церкви крізь призму праць М. Чубатого розглядає автор статті у своїх раніше опублікованих працях [1; 2; 3; 4].

Професор М. Чубатий опублікував низку статей в «Українському кварталнику» [5; 6; 7; 8], у журналах «Логос» [114], «Овид» [123] «Діяконія», [186] у часописах «Свобода» [12; 13], «Америка» [14; 15; 16; 17; 18].

Вагоме місце в працях М. Чубатого з історії церкви угалузі наукової біографістики займають постаті А. Шептицького та Й. Сліпого. Варто звернути увагу на роботи: «Митрополит задивлений у століття минулого та майбутнього України» [19], «Митрополит Андрей та його ідея католицької України» [20], «Митрополит Андрей та православний світ» [9] та англomовну «Metropolitan Joseph Slipu (In the Fifth anniversary of His Arrest, 1945–1950)» («Митрополит Йосип Сліпий (В п'яту річницю його арешту, 1945–1950)») [7].

У 1940 р. з нагоди 75-річчя А. Шептицького М. Чубатий виступив із доповіддю «Митрополит задивлений у століття минулого та майбутнього України», яку видав окремою брошурою [19]. Він писав, що ювілей найвищого церковного діяча, який ще за життя увійшов в історію українського народу, — це особливе свято. Високу оцінку ювіляру дав історик [19, с. 1]. М. Чубатий. Висвітлив ідеї А. Шептицького щодо виведення України з провінційного стану на широкий шлях всесвітнього визнання, підтвердив доцільність існування українців як окремої нації на сході Європи. Адже призначення України — нести західну католицьку цивілізацію на схід Європи. «Україна, на думку Митрополита Андрея, ту місію сповняла, починаючи від світлих Київських часів упродовж цілої нашої історії», — зауважив М. Чубатий [19, с. 2].

Окремою розвідкою вийшла його праця «Митрополит Андрей та його ідея католицької України» [20]. Особливу увагу у ній учений приділив життєвому шляху А. Шептицького. Оцінюючи широку й багатогранну діяльність митрополита, М. Чубатий висвітлив його провідну ідею щодо відродження по всій Україні духовно-здорової церкви, яка б формувалася натрадиціях старого християнського Києва з часів Володимира та Ярослава Мудрого [20, с. 9].

У «Логосі» (1955 р.) теж надруковано його статтю про А. Шептицького «Митрополит Андрей та православний світ» [9, с. 123–136]. Це доповідь, яку професор М. Чубатий виголосив на сесії Канадського НТШ у Торонто 5 грудня 1954 р. про дослідження життя і діяльності А. Шептицького. Стаття М. Чубатого є надзвичайно цінною, оскільки відомості про митрополита Андрея є інформацією «із першоджерела», адже учений знав його особисто і мав нагоду спостерігати за його діяльністю. Основною темою статті, як і попередніх бро-

шур, є думка автора, про пріоритетну життєву ідею Великого Митрополита Андрея щодо об'єднання Церков, знищення провалля, яке сталося 900 літ тому у 1054 році між Сходом і Заходом, між католицьким та православним світом [9, с. 123]. Історик проаналізував прагнення А. Шептицького щодо об'єднання церков, відкрив його щирі почуття до всіх православних [9, с. 125].

Інший бік діяльності митрополита А. Шептицького М. Чубатий висвітлив у статті «Звернення до отця Майера», яка була надрукована у журналі «Діяконія» (1968 р.) [11].

Варта уваги також стаття історика «Metropolitan Joseph Slipu» («Митрополит Йосип Сліпий»), що опублікована в англomовному «Українському кварталнику» (1950 р.) [7]. Вона присвячена п'ятиліттю арешту визначного церковного лідера. Автор статті скористався привілейованим правом, адже багато років був другом та співробітником митрополита. Йому вдалося розкрити роль Й. Сліпого у становленні української католицької церкви. М. Чубатий відкрив читачеві митрополита як класичного мученика і першої жертви радянського насилля над католицькою церквою [7, с. 146–149].

З інших праць, що відносяться до історії церкви, варто виділити статтю М. Чубатого «Князь Константин Острозький та його роля в історії України» [16], яка була надрукована з нагоди 350-річчя смерті князя в «Америці» у 1958 р. У цій статті професор М. Чубатий описує широку картину діяльності князя Константина Острозького, який був, на думку історика, «немов дві епохи тисячолітньої історії українського народу — кінець старої традиції Київської Русі–України та початок нової епохи, шукання синтезу національної духовності українського народу та його призначення на сході Європи в нових часах» [16, с. 143].

Як відомо, князь Острозький підтримував об'єднання української церкви з Римом, тому вів переговори щодо цього, але згодом став її найбільшим противником. М. Чубатий, пишучи про життя К. Острозького, вказував на те, що той мав підстави у справі церковної унії бути обережним, адже його публічна діяльність принесла йому на старість повне розчарування через його легковажний підхід до політичних справ українського народу. Князь Острозький, довіряючи королеві та польським партнерам, сподівався, що українські

землі розвинуться в третю складову частину Речі Посполитої як Князівство Руське. Але внаслідок упадку української нації цього не сталося. Церковну Берестейську унію він ототожнював з політичною Люблінською унією і тому прагнув, щоб «той акт був dokonаний на національному соборі, при яно, чітко й твердо забезпечених гарантіях старих прав Української Церкви» [16, с. 154].

М. Чубатий щоразу доводить помилковість поглядів князя щодо

Берестейської унії. Адже основна різниця між Уніями була — політичною Люблінською та церковною Берестейською. Учений обґрунтував, що в одній партнером був історичний противник українського народу — Польща, в іншій — Рим, який щиро був зацікавлений не тільки у піднесенні української церкви, але навіть у можливості поширення її на Сході, отримуючи при цьому могутнього союзника — Ватикан [16, с. 154].

Історик відзначав: «Якщо б князь Острозький та його противники знайшли спільну мову та компроміс для об'єднання народу з Римом, то змінили б історію України, створивши чітке антимосковське обличчя України в душі традицій нації Острозьких [16, с. 154].

З нагоди ювілею коронації Данила у 1253 р. М. Чубатий у 1954 р. написав працю «700-ліття Коронації Данила та Українське Громадянство» [14] та опублікував її в часописі «Америка». Стаття ґрунтується на його дослідженні «Західна Україна і Рим у XIII віці у своїх змаганнях до церковної унії» [21]. Ця стаття часописна, проте в ній використовуються джерельні матеріали (Галицько-Волинський Літопис) та наукова література. В аналогічному стилі написана стаття «Тисяча Літ Християнства в Україні» [15]. У ній М. Чубатий посилався на основне джерело «Повість Времених Літ». Професор виправив помилку літописця, який у своєму описував дві події: хрещення Ольги та дипломатичну подорож, що відбулася у 957 році. Хрещення Ольги насправді відбулося в 955 році. У цій статті, окрім аналізу історичних фактів, професор М. Чубатий підкреслив, що ювілей хрещення Ольги — це ювілей Тисячоліття християнської України, це спільний ювілей українців-католиків і православних. Він писав, що це тисячолітній ювілей правдивого українського духу. Історик закликав українців, католиків і православних, які знаходяться за межами Батьківщини, піднести віру, мораль, християнську щоденну практи-

ку на чолі визвольної боротьби. «Тільки завдяки цьому, — зазначив автор, — Україна може стати вільною та сильною нацією» [115, с. 84]. Праця й сьогодні є актуальною і має історичного підґрунтя.

М. Чубатий у 1950 р. у «Свободі» опублікував статтю «Кардинал

Євген Тіссеран та Український Нарід» [12]. Кардинал Тіссеран, визначний вчений, візантолог, член Французької академії наук, почесний доктор Принстонського університету в Америці, зустрівся у 1950 р. з єрархією Української католицької церкви, духовенством і представником НТШ професором М. Чубатим. Він глибоко цікавився долею всіх українських інтелектуалів, католиків і православних.

Професор М. Чубатий писав про існування двох думок серед ватиканських кіл, а саме: про розвиток Росії та про церкви православні інших народів Сходу. Історик довів, що визначальним для українських католиків серед високих кіл католицької церкви стало живе зацікавлення кардинала Тіссерана українцями. [12, с. 248].

Кардинал Тіссеран прихильно ставився до української науки, яка була представлена НТШ. Розуміючи скрутне становище українських вчених у Німеччині, завдяки сприянню кардинала Тіссерана, Ватикан призначив суму на купівлю більшого будинку у місті Сарсель під Парижем у Франції, де було відкрито «готовий приют для української науки та для тих українських вчених, які не бажають покидати Європу» [12, с. 248]. Кардинал Тіссеран співчував Кардиналу Й. Сліпому в його намаганні об'єднати Українську католицьку церкву.

У підтримку прагнення Й. Сліпого створити для українців Київський патріархат, М. Чубатий присвятив цій справі чимало публікацій. Вони опубліковані у різних часописах та журналах.

Першою важливою працею М. Чубатого щодо цієї теми стала розвідка «Справа Київського Патріархату та майбутнє нашого християнства», опублікована в часописі «Америка» у 1964 р. [18]. Наступною вагомою працею була стаття М. Чубатого «Київський Патріархат — церковна та національна справа», опублікована в журналі «Овид» (1964 р.) [10]. Значну увагу історик приділив з'ясуванню суті патріархату в контексті української церкви [10, с. 5]. Учений висунув і обґрунтував переваги, які приведуть до утворення Українського патріархату для української церкви та українського народу. Зокрема він передбачав, що утворення Українського патріархату сприяти-

ме піднесенню престижу української церкви та української нації, консолідації української еміграції на церковному та національному ґрунті, полегшенню релігійного об'єднання українців (православних і католиків). [10, с. 12].

Висвітленню цього питання присвячена стаття історика «Історично-Канонічні Основи Помісности УК Церкви», що опублікована у «Свободі» (1971 р.) [13].

У науковій спадщині М. Чубатого з історії церкви є англомовні праці, які відображають релігійну політику України в радянський період, опубліковані в «Українському кварталнику». Зокрема, «Russian Church Policy in Ukraine» («Політика російської церкви в Україні») (1945 р.) [5] і «Red Russia and the catholic World» («Червона Росія і католицький світ») (1948 р.) [6].

У статті «Russian Church Policy in Ukraine» («Політика російської церкви в Україні») вчений розвіяв легенду про релігійну свободу в СРСР, де російська православна церква була відроджена, щоб стати інструментом у руках атеїстичних радянських лідерів. Проте нова радянська релігійна політика для народу нічого не надбала [5, с. 44]. М. Чубатий обґрунтував характерний зв'язок для східноєвропейської історії між церковним і національним життям, що відрізняло його від реалій Західної Європи чи Америки. Саме через це у Східній Європі кожна православна нація створила свою власну національну автокефальну церкву. Історик зазначав, що Москва пильнувала, щоб народи колишньої Київської Русі не визнавали іншої релігії, окрім православної віри московитів [5, с. 45].

На основі аналізу історичних реалій вчений у статті «Red Russia and the catholic World» («Червона Росія і католицький світ») [6] зробив висновок, що російське православ'я розглядало східний католицизм як смертельну небезпеку для себе [6, с. 251]. Історик наголошував, що радянська Росія продовжує політику царської Росії у намаганні абсолютно викоринити католицизм східного обряду найбрутальнішими методами [6, с. 252]. Ця праця є актуальною і сьогодні. Досліднику належать також огляди та рецензії на праці, присвячені історії церкви, які опубліковані у «Богословії» та «Українському кварталнику» [22; 23; 24; 25; 26; 27; 28].

Гострою є рецензія М. Чубатого на книгу Д. Федотова «Russian

Religious Mind. Kievan Christianity» («Російська релігійна думка. Київське християнство») [22]. Попри те, що завданням Д. Федотова було подати загальний огляд російської релігійної думки, М. Чубатий звертає увагу на ряд помилок автора, які зустрічаються в його роботі. По-перше, Д. Федотов вклав у російську релігійну думку всі здобутки київського християнства, приєднуючи українську релігію до російської. По-друге, автор книги не зміг пояснити численні відмінності між київським християнством і християнством росіян, адже релігійність українців наскрізно відрізняється від релігійності росіян [22, с. 83]. Природно, що у М. Чубатого виникло припущення, що книзі потрібно було дати назву «Українське християнство: київське християнство» [22, с. 84].

У рецензії на працю Г. Дрибуша і К. Міллера «The Church Under Communism» («Церква у період комунізму») [230] М. Чубатий зауважив, що становище католицької церкви описано в аналізованій розвідці поверхнево, не окреслено умов розвитку церков східного регіону, у той час, коли церква Західної України була об'єктом спеціальної, навмисної атаки зі сторони державних органів і російської православної церкви [24, с. 185].

Релігійний погляд СРСР висвітлив М. Чубатий у рецензії на працю «White Book on the Religious Persecutions in Ukraine» («Біла книга про релігійні переслідування в Україні») [23, с. 186]. Він відкрив для західного світу суть релігійних переслідувань в Україні, особливо після закінчення Другої світової війни.

Варто зауважити, що в історика чимало рецензій, зокрема, на книги А. Шемана «The Historical Path of Orthodoxy» («Історичний шлях православ'я») [25], Ф. Гейера «Die Orthodoxe Kirche in Der Ukraine Von 1917 Bis 1945» («Православна церква в Україні від 1917 до 1945 рр.») [26], Івана Назарка «Saint Volodymyr the Great. Sovereign and Baptizer of Rus'-Ukraine, by Rev» («Святий Володимир — великий правитель і хреститель Русі-України») [27], а також на монографію «The Great Princess St. OLGА, 1000th Anniversary of Christianity in Ukraine» («Велика княгиня св. Ольга, 1000-річчя християнства в Україні») [28] та інші. Дослідник відзначив актуальність і цінність праць, адже церква завжди відігравала важливу роль у національному житті українського народу, а українці вбачали в ній надійного покровителя їх культурної спадщини [26, с. 279].

Професор М. Чубатий створив багату творчу спадщину, присвячену історії церкви в різних аспектах її становлення. У релігійно-церковному житті України постійно відбувалися кардинальні зміни, зароджувалися процеси, які мали вплив на сучасне церковне життя в Україні. М. Чубатий був переконаний, що історія українського народу невід'ємна від історії його церкви.

Література

1. Григорук Н. М. Чубатий як дослідник історії української церкви. *Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича*. Збірник наукових праць. Історія. Політологія. Міжнародні відносини. Вип. 229–230. Чернівці: Рута, 2004. с. 184–188.
2. Григорук Н. Роль М. Чубатого у дослідженні історії української церкви. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / За заг. ред. І. С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. Вип. 3. с. 45–55.
3. Григорук Н. Історія української церкви в працях М. Чубатого (I частина). *Україна-Європа-Світ*. Вип. 17: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. с. 318–328.
4. Григорук Н. Історія української церкви в працях М. Чубатого (II частина). *Україна-Європа-Світ*. Вип. 18: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. с. 238–246.
5. Chubaty M. Russian Church Policy in Ukraine. *The Ukrainian Quarterly*. 1945. Vol. 2. No. 1. P. 43–56.
6. Chubaty M. Red Russia and the catholic World. *The Ukrainian Quarterly*. 1948. Vol. 4. No. 3. P. 246–252.
7. Chubaty M. Metropolitan Joseph Slipy (In the Fifth anniversary of His Arrest, 1945–1950). *The Ukrainian Quarterly*. 1950. Vol. 6. No. 2. P. 144–150.
8. Chubaty M. Political Background of the Religious Persecution in Ukraine by Moscow. *The Ukrainian Quarterly*. 1955. Vol. 11. No. 1. P. 56–65.
9. Митрополит Андрей та православний світ. *Логос*. Т. 6. 1955. с. 123–126.
10. Чубатий М. Київський Патріархат – церковна та національна справа. *Овід*. Р. 15. 1964. Ч. 3. с. 5–13.
11. Chubaty M. A replay to Father Meijer. *Diakonia*. 1968. Vol. 3. P. 351–359.
12. Чубатий М. Кардинал Євген Тіссеран та Український нарід. *Свобода*. 1950. Ч. 248.

13. Чубатий М. Історично-канонічні основи помісности УК Церкви. *Свобода*. 1971. Ч. 70–75.
14. Чубатий М. 700-ліття Коронації Данила та Українське Громадянство. *Америка*. 1954. Ч. 69–71.
15. Чубатий М. Тисяча Літ Християнства в Україні. *Америка*. 1955. Ч. 84.
16. Чубатий М. Князь Константин Острожський та його роля в історії України. *Америка*. 1958. Ч. 143–154.
17. Чубатий М. Справа богослужбової мови українських Церков. *Америка*. 1964. Ч. 39, 41–43.
18. Чубатий М. Справа Київського Патріархату та майбутнє нашого християнства. *Америка*. 1964. Ч. 107–109.
19. Чубатий М. Митрополит задивлений у століття минулого та майбутнього України. (З приводу ювілейних торжеств 75-ліття життя Митрополита А. Шептицького). 1940. 8 с.
20. Чубатий М. Митрополит Андрей та його ідея католицької України. *Філадельфія*, 1953. 16 с.
21. Чубатий М. Західна Україна і Рим у XIII віці у своїх змаганнях до церковної унії. *Записки НТШ*. Т. 123–124. Львів, 1917. 140 с.
22. Chubaty M. The Russian Religious Mind. *Kievan Cnistianity*, by George Fedotow, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1946. I–XVI, I–438. *The Ukrainian Quarterly*. Vol. 5. No. 1. P. 83–84.
23. Chubaty M. White Book on the Religious Persecutions in Ukraine. Translation from Italian. Rome 1953. *The Ukrainian Quarterly*. 1953. Vol. 9. No. 2. P. 186.
24. Chubaty M. The Church Under Communism. Report of the Commission of the General Assembly of the Church of Scotland by George M. Dryburgh and Crawford Miller. New York, Philosophical, 1953. Pp. 79. *The Ukrainian Quarterly*. 1953. Vol. 9. No. 2. P. 185–186.
25. Chubaty M. The Historical Path of Orthodoxy. A. Shneman. Chekhov Publishing House New York, 1954. P. 388 (in Russian). *The Ukrainian Quarterly*. 1955. Vol. 11. No. 1. P. 91–92.
26. Chubaty M. Die Orthodoxe Kirche in Der Ukraine Von 1917 Bis 1945. Friedrich Heyer, Ose-Europa und der Deutsch Osten. Koeln, 1953, Pp. 259 – 5 Maps. *The Ukrainian Quarterly*. 1955. Vol. 11. No. 3. P. 279–280.
27. Chubaty M. Saint Volodymyr the Great. Sovereign and Baptizer of Rus'-Ukraine, by Rev. Ireneus Nazarko, OSBM. Roma, 1954. Pp. 202 & 7 illustrations. (In Ukrainian). *The Ukrainian Quarterly*. 1955. Vol. 11. No. 4. P. 373.
28. Chubaty M. The Great Princess St. OLGA, 1000th Anniversary of Christianity in Ukraine. New York 1955. *The Ukrainian Quarterly*. 1955. Vol. 11. No. 4. P. 373.

Nataliia Hryhoruk
Ternopil

**REVIEW OF THE WORKS OF M. CHUBATY ON THE
HISTORY OF THE UKRAINIAN CHURCH, PUBLISHED
IN THE USA IN 1939–1975**

Abstract. *The article examines the history of the Ukrainian church through the prism of the works of M. Chubaty published in the United States of America in 1939–1975. It tells about prominent figures of the Ukrainian church, Andrey Sheptytsky, Yosyf Slipy, and others, who made an invaluable contribution to the development of the identity of Ukrainians. Special attention is paid to the role of the church in the struggle for the state independence of Ukraine.*

Keywords: *M. Chubaty, history of the Ukrainian church, A. Sheptytsky, J. Slipy, Brest Union.*

Прокопій (Юрій) Лотоцький
м. Володимир

**ІСТОРИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ВИХОВАННЯ СВЯЩЕННИКІВ
У ВАСИЛІЯНСЬКОМУ ЧИНІ В ДОБІ ПРОСВІТНИЦТВА
(XVII–XIX СТ.)**

Анотація. *У статті здійснено історико-теоретичний аналіз системи виховання та навчання духовенства у Василіянському Чині в контексті соціокультурних трансформацій епохи Просвітництва. Автор розглядає генезу василіянської освіти від реформи митрополита Йосифа Веляміна Рутського до періоду кризи та ліквідації монастирів Російською імперією. Особливу увагу приділено структурі освітніх закладів (новіціати, семінарії, колегії), методології викладання, що поєднувала західноєвропейські схоластичні стандарти і традиції Східної Церкви, а також ролі Василіянського Чину як головного просвітницького осередку на землях України, Білорусі та Литви. Висвітлено вплив «Гоцанських конституцій» та австрійських освітніх реформ на формування інтелектуального та морального профілю ченців-священників. Доведено, що концепція «Святості і Знання» стала фундаментом для створення нової еліти Греко-Католицької Церкви, здатної протистояти викликам латинізації та політичного тиску імперій.*

Ключові слова: *Василіянський Чин (ЧСВВ), доба Просвітництва, Йосиф Велямин Рутський, виховання священників, духовна освіта, монастирські школи, Берестейська унія, Греко-Католицька Церква, колегії, семінарії, історія педагогіки.*

Постановка проблеми. *Процес виховання у духовному житті, або, як можна ще сказати, становлення людської особистості, охоплює різні потреби і вимоги: з одного боку, це потреба виховання,*